

Національна академія педагогічних наук України
Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи

**Діяльність
психологічної служби системи
освіти у наданні допомоги
постраждалим від збройного
конфлікту на Сході України**

**До 25-річчя створення
психологічної служби
системи освіти України**

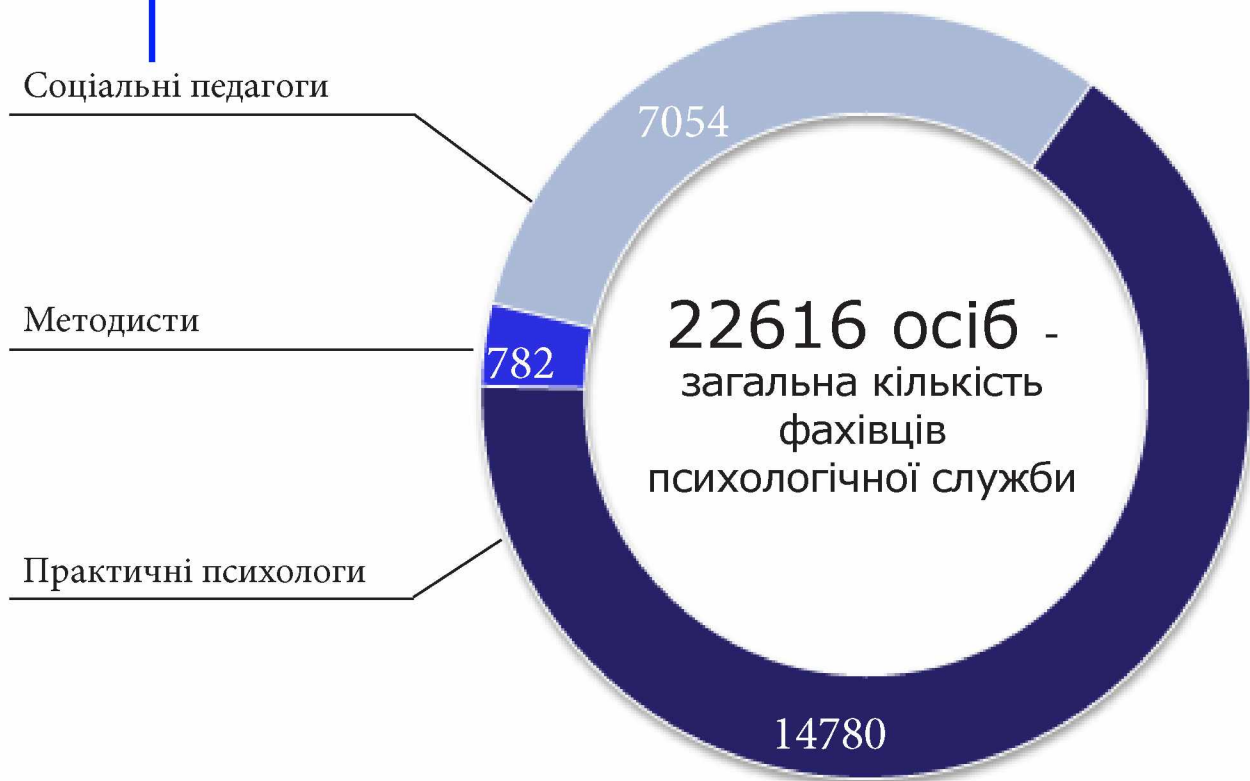
Психологічна служба системи освіти

Психологічна служба була створена в системі освіти у 1991 році. Її діяльність регулюється Законом України «Про освіту» і Наказом МОН України від 02.07.2009 р. № 616 «Про внесення змін до Положення про психологічну службу системи освіти України».

Сьогодні психологічна служба є невід'ємною частиною освітньої галузі, вона суттєво впливає на навчально-виховний процес, покращує самопочуття і захищає психічне і соціальне здоров'я усіх його учасників. Фахівці психологічної служби – практичні психологи і соціальні педагоги, працюють у всіх типах навчальних закладів: від дошкільних і позашкільних – до університетів. Методичну підтримку діяльності фахівців надають обласні, міські, районні кабінети (центри) та Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи НАПН України.

Психологічна служба системи освіти

На кінець 2015-2016 навчального року кількість спеціалістів психологічної служби становила 22616 працівників, що становить 54,59% від їх нормативної потреби. Із загальної кількості фахівців – 14780 практичних психологів (57,33%), 7054 соціальних педагогів (48,45%) та 782 методиста.

Психологічна служба системи освіти

Основні напрями діяльності психологічної служби

- Консультативно-методична допомога всім учасникам навчально-виховного процесу;
- Проведення корекційно-розвивальної роботи з вихованцями, учнями, студентами, педагогами і батьками;
- Просвітницька робота з підвищення психологічної культури в навчальних закладах та у сім'ї;
- Формування у вихованців, учнів, студентів орієнтації на здоровий спосіб життя та захист психічного здоров'я;
- Профілактика негативних явищ в учнівському і студентському середовищі;
- Здійснення психологічної допомоги і психологічної корекції тощо.

Щорічний моніторинг діяльності психологічної служби

Впродовж 2015-2016 н.р. до працівників служби надійшло **3 014 130** звернень від учнів, батьків, педагогів та представників державних і громадських організацій.

У зрівнянні з минулим навчальним роком (2014-2015) майже вдвічі збільшилась кількість звернень (**1 538 837**), що свідчить про зростання авторитету психологічної служби серед всіх учасників навчально-виховного процесу та громадськості.

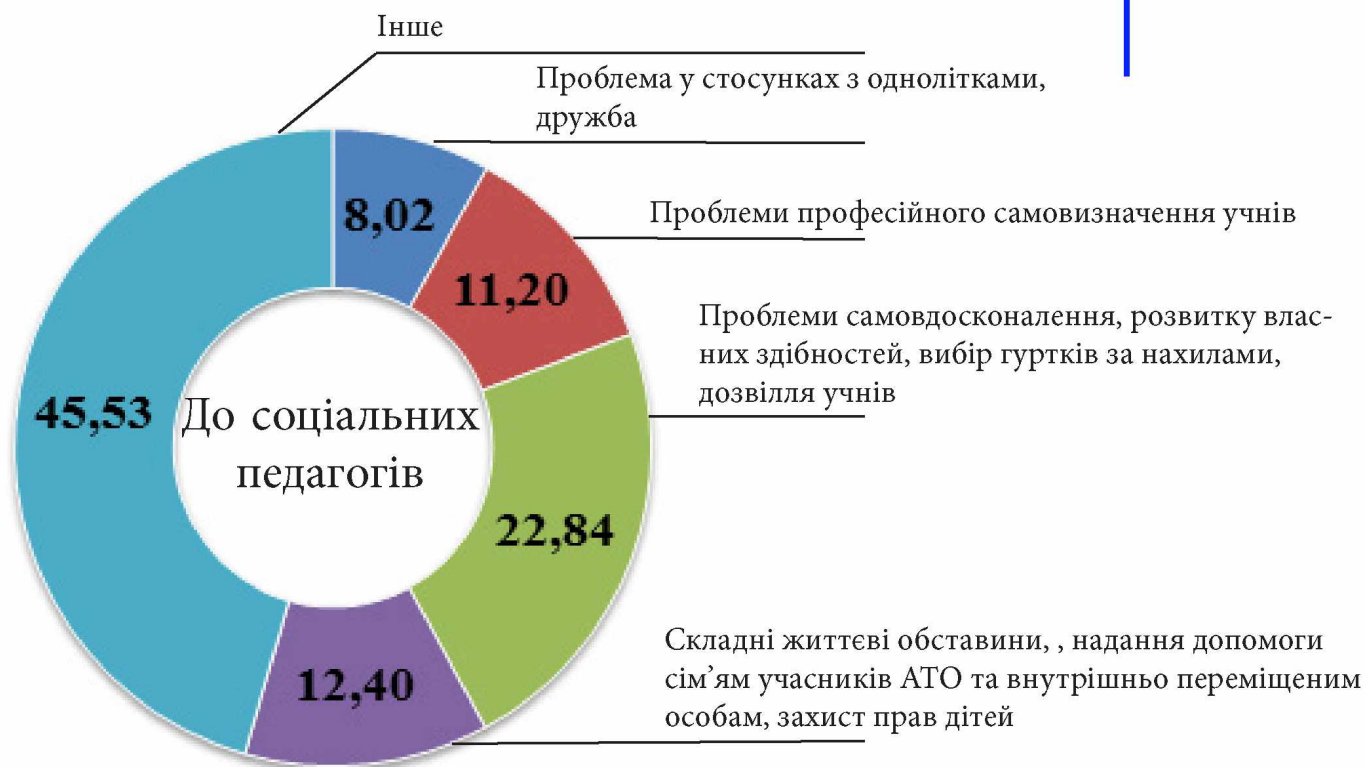

Тематика запитів від учнів

Перші позиції серед звернень учнів (студентів) до практичних психологів займають: проблема самовдосконалення, розвитку власних здібностей та компетенцій (21,65%), проблема професійного самовизначення (12,47%) та проблема стосунків з однолітками (12,41%).

Щодо звернень до соціальних педагогів, то найбільш актуальними проблемами є: проблема самовдосконалення, розвитку власних здібностей та компетенцій (22,84%), допомога дітям та сім'ям у СЖО (12,40%) та проблема професійного самовизначення (11,20%).

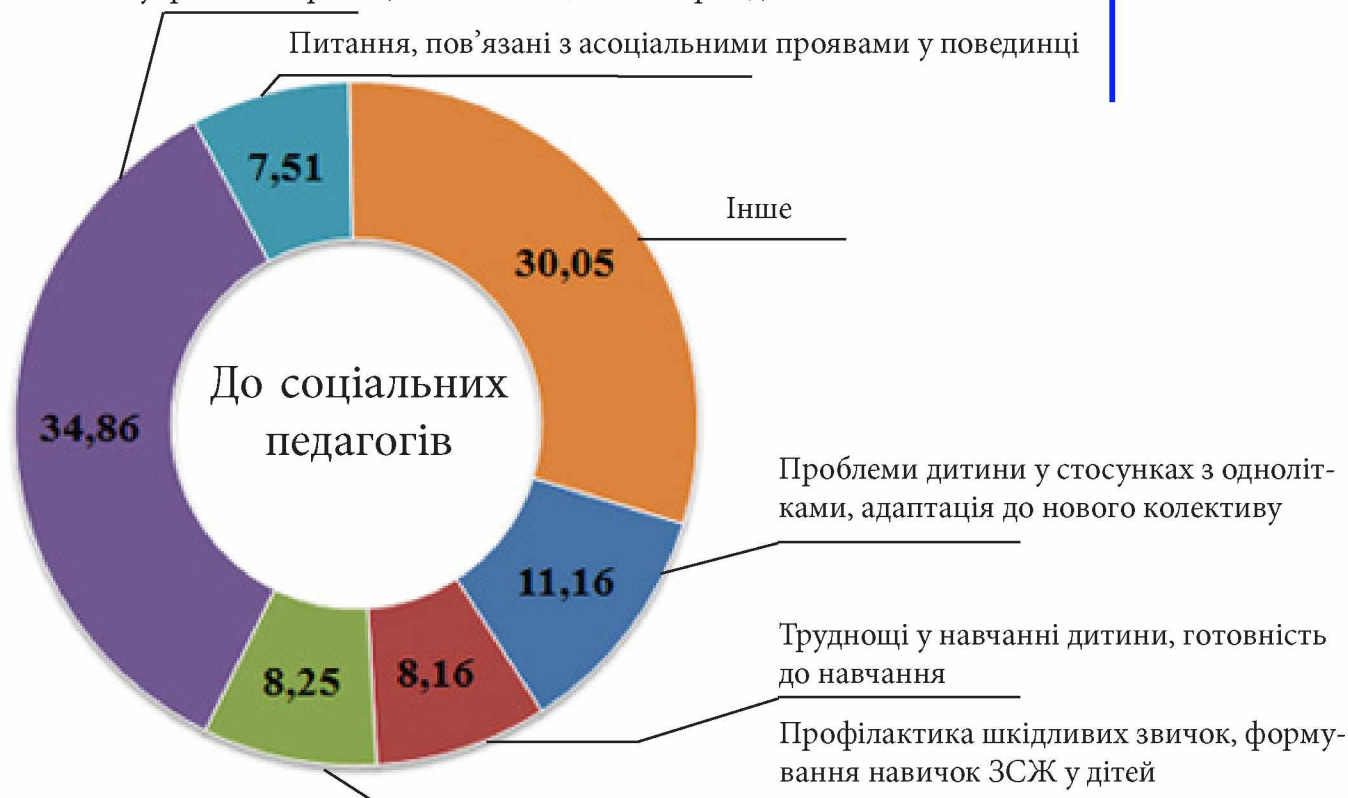
Тематика запитів від батьків

Серед питань, з якими батьки зверталися до практичних психологів, найбільш вагомими є: проблема стосунків дитини з однолітками та адаптація до нового колективу (21,07%), готовність до навчання та труднощі у навчанні (18,77%), вікові та індивідуальні особливості розвитку, проблеми самооцінки дитини (8,76%).

Складні життєві обставини, допомога сім'ям учасників АТО та внутрішньо переміщеним особам, захист прав дітей

Батьки зверталися до соціальних педагогів з питань допомоги дітям та сім'ям у СЖО (34,86%), проблем стосунків дитини з однолітками та адаптації до нового колективу (11,16%), профілактики шкідливих звичок, проблем залежностей та формування навичок ЗСЖ (8,25%).

Тематика запитів від педагогів

Основними причинами звернень педагогів до практичних психологів є: питання, пов'язані з асоціальними проявами у поведінці учнів (13,36%), готовність дитини до навчання та труднощі у навчанні (11,68%) і вікові та індивідуальні особливості розвитку, проблеми самооцінки дитини (11,25%).

Основною тематикою звернень педагогічних працівників до соціальних педагогів є питання допомоги дітям та сім'ям у СЖО (26,21%), питання, пов'язані з асоціальними проявами у поведінці учнів (13,65%) і психологічний клімат педагогічного колективу (10,11%).

Тематика запитів від громадських організацій та державних установ

Найбільш актуальними питаннями, з якими звертаються до фахівців психологічної служби громадські організації та державні установи, є:

- питання допомоги дітям та сім'ям у СЖО (51,04%);
- проблема професійного самовизначення (13,58%);
- проблема самовдосконалення, розвитку здібностей та компетенцій (12,6%).

Тематика запитів до працівників психологічних служб ВНЗ III-IV р.а.

У порівнянні з попередніми роками кількість звернень від непрямих бенефіціарів зросла більше ніж у двічі – окрім традиційних звернень батьків, абітурієнтів, випускників, роботодавців, наявні звернення таких категорій як «мешканці міста», «учасники соціальних заворушень», «військовослужбовці, поранені, демобілізовані та їх родини (жінки, діти)», «вимушено переміщені особи (жінки, діти)» тощо. З'явилась значна кількість звернень таких як «стресовий стан», «постстресовий стан», «емоційне вигоряння», «суїцидальні настрої», що вказує на складну психологічну ситуацію, у якій перебувають усі учасники навчально-виховного процесу, і покладає на фахівців психологічної служби додаткове навантаження.

Моніторинг «Діяльність працівників психологічної служби з надання допомоги постраждалим внаслідок окупації Криму і бойових дій на Сході України»

Одним з пріоритетних напрямів у діяльності психологів і соціальних педагогів є робота з дітьми і сім'ями учасників АТО. Про це свідчать отримані статистичні дані в ході проведеного моніторингу «Діяльність працівників психологічної служби з надання допомоги постраждалим внаслідок окупації Криму і бойових дій на Сході України» (березень 2016 р.).

Основними цільовими групами для роботи працівників служби були діти і сім'ї учасників АТО – більше 48 тисяч, що складає трохи більше 33% від загальної кількості тих, хто звернулись за допомогою; учні і студенти ВПО – більше 43 тисяч (майже 30%); батьки учнів ВПО – майже 31 тисяча (більше 21 %). Загальна кількість осіб, які отримали допомогу від практичних психологів і соціальних педагогів, склала **більше 145 тисяч**. У 2016 році на перше місце вийшли проблеми «роботи з дітьми і сім'ями учасників АТО» у зрівнянні з проблемами «адаптації переселених» у минулому році.

Кількість працівників психологічної служби, які надають допомогу постраждалим внаслідок окупації Криму та м. Севастополь та бойових дій на Сході України

(% від загальної кількості працівників психологічної служби)

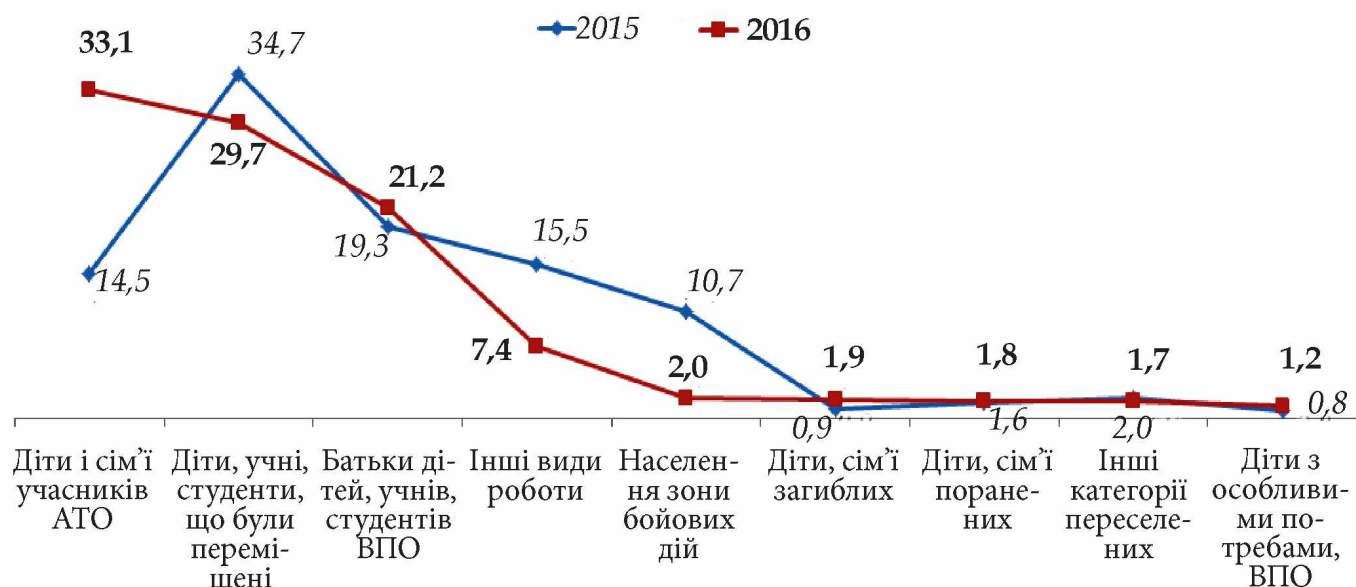

Цільові групи постраждалих внаслідок окупації Криму та м. Севастополь та бойових дій на Сході України у динаміці

Загальна кількість тих, кому надано допомогу у 2015 р. - **214208**

Загальна кількість тих, кому надано допомогу у 2016 р. - **145419**

% від загальної кількості клаєнтів

Основні види роботи з надання допомоги постраждалим від збройного конфлікту на Сході України:

- надання практичної психологічної і соціально-педагогічної допомоги всім учасникам навчально-виховного процесу шляхом проведення індивідуальних і групових консультацій, тренінгів, адвокації, перенаправлення;
- виявлення і діагностика причин соціально-психологічних проблем, що турбують зараз усіх учасників навчально-виховного процесу, шляхом проведення моніторингів, скринінгів та здійснення аналізу статистичної інформації;
- розробка методичних рекомендацій для педагогів, керівників закладів освіти з організації надання психологічної допомоги педагогам, дітям і батькам, що відносяться до категорій «внутрішньо переміщені особи» та «діти учасників АТО»;
- активізація громад щодо ефективної інтеграції ВПО;
- розробка рекомендацій для працівників психологічної служби з проведення діагностичної та корекційно-розвивальної роботи з цими категоріями постраждалих;

-здійснення інформаційної та навчальної діяльності для підвищення фахового рівня працівників служби, інших педагогічних працівників з питань психологічної допомоги і реабілітації.

Працівники психологічної служби здійснюють в основному «цільову неспеціалізовану підтримку» постраждалих, хоча в окремих випадках їх допомога набуває й інших форм – надання консультативної допомоги громаді та органам місцевого самоврядування, спеціалізована психотерапевтична допомога, підтримка сім'ї та інші. Велика кількість працівників служби залучається до участі у міжнародних гуманітарних проектах і проектах, що реалізуються місцевими адміністраціями.

Працівники психологічної служби своєю діяльністю забезпечують сприятливі соціально-психологічні умови для реабілітації постраждалих від збройного конфлікту на Сході України та адаптації їх до нових умов проживання і навчання.

Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи

Центр засновано у 1998 році Міністерством освіти України і Академією педагогічних наук України як головну науково-методичну організацію психологічної служби системи освіти.

Сьогодні Центр є науковою установою Національної академії педагогічних наук України.

http://naps.gov.ua/ua/structure/institutions/social_work/

Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи

З кінця 2013 р. проблема надання психологічної і соціально-педагогічної допомоги учасникам Революції Гідності, внутрішньо переміщеним особам, учасникам АТО, їх дітям і сім'ям набула надзвичайної гостроти і актуальності. Працівники психологічної служби, педагоги, Міністерство освіти і науки України, представники громадянського суспільства, Держава поставили перед науковими співробітниками Центру невідкладне питання – практичну організацію надання допомоги постраждалим.

Аналіз даних моніторинрів щодо діяльності психологічної

служби системи освіти та нагальних проблем методичного забезпечення цієї діяльності показав, що для ефективного здійснення соціальної адаптації і соціально-педагогічної реабілітації постраждалих необхідно вдосконалити наявні та розробити нові методики роботи соціальних педагогів і практичних психологів. У зв'язку з цим з 2016 року Центр розпочав виконання прикладної НДР «Науково-методичні засади надання соціально-педагогічної допомоги дітям і сім'ям, що опинились у складних життєвих обставинах внаслідок військових конфліктів».

Організаційна робота

За 2014-2016 р. підготовлено проекти розпорядчих листів МОН України – 5, розпорядчий лист УНМЦ практичної психології і соціальної роботи – 1.

1. Лист МОН України від 11.03.2014 р. №1/9-135 «Про надання психологічної допомоги учасникам навчально-виховного процесу»;

2. Лист МОН України від 09.06.2015 р. №1/9-284 «Про навчальну програму та спецкурс для підвищення кваліфікації практичних психологів і соціальних педагогів з проблеми «Навички кризового консультування та розвиток психосоціальної стійкості до стресу у дітей»»;

3. Лист МОН України від 30.07.2014 р. №1/9-385 «Методичні рекомендації для проведення бесід з учнями загальноосвітніх навчальних закладів з питань: уникнення враження мінами

і вибухонебезпечними предметами та поведінки у надзвичайній ситуації»;

4. Лист МОН України від 29.07.2014 р. № 1/9-382 «Про особливу відповідальність педагогічних та науково-педагогічних працівників»;

5. Лист МОН України від 28.03.2014 р. № 1/9-179 «Щодо профілактики суїцидальних тенденцій серед учнів».

6. Лист УНМЦ практичної психології і соціальної роботи від 24.02.2014 р. № 26 щодо надання психологічної допомоги населенню, учасникам подій, постраждалим та їх родичам, родичам загиблих.

Проведення масових заходів з надання допомоги постраждалим від збройного конфлікту на Сході України у 2014-2016 рр.

1. Всеукраїнський навчально-організаційний семінар «Можливості отримання допомоги у період конфлікту в Україні», м. Київ, 23 жовтня 2014 р.;
2. Тренінг «Навички кризового консультування та розвиток психосоціальної стійкості до стресу у школярів», листопад-грудень 2014 р.;
3. Всеукраїнський навчально-методичний семінар «Аналіз та способи вирішення конфліктів. Соціально-педагогічний контекст», м. Київ, 12-13 березня 2015 р.;
4. Всеукраїнський навчально-методичний семінар «Соціально-педагогічна та психологічна робота в період конфлікту та постконфлікту в Україні», м. Київ, 12-13 березня 2015 р.;
5. Всеукраїнський круглий стіл з розробки механізму впровадження медіації в навчальних закладах, м. Київ, 17 серпня 2015 р.;
6. Тренінг «Базові навички медіатора в навчальному закладі та громаді. Забезпечення участі жінок і дітей у розв'язанні конфліктів та миро будіванні», м. Київ, 21-25 вересня 2015 р., 05-09 жовтня 2015 р., 12-16 жовтня 2015 р.;
7. Семінар-тренінг «Технології ведення випадку й оцінки потреб дитини та її сім'ї як механізм соціально-педагогічного втручання в найкращих інтересах дитини», м. Київ, 16-17 листопада 2015 р.;
8. Тренінг для працівників психологічної служби системи освіти «Навички кризового консультування та розвиток психосоціальної стійкості до стресу у дітей», м. Київ, 19-21 листопада 2015 р.;

Проведення масових заходів з надання допомоги постраждалим від збройного конфлікту на Сході України у 2014-2016 рр.

9. Круглий стіл «Сьогодення та майбутнє психосоціальної підтримки в Україні до та після конфлікту», м. Київ, 26 листопада 2015 р.;

10. Круглий стіл з розробки механізму впровадження медіації в навчальних закладах, м. Київ, 26 листопада 2015 р.;

11. Тренінг «Школи підготовки консультантів Національної «гарячої» лінії з попередження домашнього насильства, торгівлі людьми та гендерної дискримінації», м. Київ, 14-18 грудня 2015 р.;

12. Всеукраїнський навчально-методичний семінар «Соціально-педагогічна та психологічна допомога учасникам навчально-виховного процесу в період конфлікту в Україні», м. Київ, 21-22 грудня 2015 р.;

13. Всеукраїнська науково-методична конференція «Медіація – крок до примирення. Досвід та перспективи впровадження медіативних практик у навчальних закладах та громаді», м. Київ, 23-24 лютого 2016 р.;

14. Всеукраїнський навчально-методичний семінар «Поліпшення життєвих умов внутрішньо переміщених осіб та громад, які зазнали наслідків конфлікту у Східній Україні: права людини та недискримінація», м. Київ, 10-11 березня 2016 р.;

15. Всеукраїнський методологічний семінар-практикум «Психологічна безпека особистості в екстремальних обставинах та кризових умовах життєдіяльності», м. Переяслав-Хмельницький Київської обл., 29 березня 2016 р.

Міжвідомча взаємодія

Для покращання міжвідомчої взаємодії протягом останніх 2-х років налагоджено роботу з:

Державною службою у справах ветеранів та учасників АТО
(<http://dsvv.gov.ua/>)

представниками Міністерства оборони (<http://www.mil.gov.ua/>)

Державною службою України з надзвичайних ситуацій
(<http://www.dsns.gov.ua/>)

Державною прикордонною службою України (<http://dpsu.gov.ua/>)

Національною гвардією України (<http://ngu.gov.ua/>)

Міністерством охорони здоров'я (<http://www.moz.gov.ua/>) та ін.

Розробка методичного забезпечення для педагогів і працівників психологічної служби

Надання соціально-психологічної допомоги постраждалим для багатьох працівників психологічної служби є новим видом діяльності. Тому фахівці Центру разом з представниками громадських організацій підготували 2 збірки методичних рекомендацій, 1 навчальну програму та 1 практичний посібник з вказаної проблематики

Загальний наклад вказаних посібників склав **7,5 тис.** примірників, які було оперативно розповсюджено по навчальним закладам, а електронні версії доступні наразі на сайтах МОН України, Центру та Електронної бібліотеки НАПН України (<http://lib.iitta.gov.ua/>).

Підвищення кваліфікації за спецкурсом «Навички кризового консультування та розвиток пси-

хосоціальної стійкості до стресу у дітей», який був розроблений фахівцями Центру разом з науковцями НаУКМА, починаючи з листопада 2015 р. пройшли **689** практичних психологів і **275** соціальних педагогів.

Програма освітньої діяльності та згаданий вище спецкурс отримали золоту медаль на Міжнародній виставці «**Сучасні заклади освіти – 2016**» у номінації «Ін-

Розробка методичного забезпечення для педагогів і працівників психологічної служби

новаційні форми розвитку професійної компетентності педагогічних працівників у закладах освіти».

У номінації «Психологічна допомога постраждалим в АТО та їх сім'ям» Центр нагороджено дипломом 1 ступеня Міжнародного форуму **«Інноватика в сучасній освіті»** (жовтень 2015 р.) за навчально-методичний посібник «Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям з дітьми в період військового конфлікту».

У листопаді-грудні 2015 р. було оновлено офіційний сайт Центру, на якому створено сторінку «АТО». На сторінці постійно розміщується корисна інформація, методики з надання соціально-педагогічної та психологічної допомоги дітям і сім'ям, постраждалим в наслідок військового конфлікту, кращий досвід обласних/районних психологічних служб системи освіти. За 2016 р. сайт Центру відвідало більше **17 тис.** осіб.

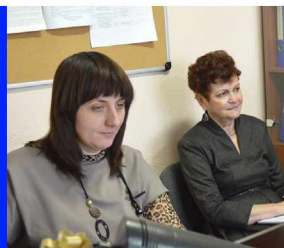
Співпраця з міжнародними і громадськими організаціями

Протягом багатьох років Центр співпрацює з Міжнародним жіночим правозахисним центром «Ла Страда-Україна», у рамках цієї співпраці в 2014-2015 році Центр брав участь у 3 різних міжнародних проектах:

1. Програма з протидії торгівлі людьми Східній Європі за підтримки МЗС Норвегії у співпраці з Представництвом Міжнародної організації з міграції в Україні.
2. Проект «Розбудова миру, профілактика і розв'язання конфлікту з використанням медіації в групах та громадах, які постраждали від конфлікту, особливо серед жінок та дівчат ВПО» за підтримки Посольства Великої Британії в Україні.
3. Проект «Гуманітарна допомога для внутрішньо переміщених осіб та громад, які зазнали наслідків конфлікту у Східній Україні» за підтримки МЗС Німеччини у співпраці з «Діаконія Катастрофенхільфе»

У 2015 р. спільно з Дитячим фондом ООН (UNICEF) та Національним університетом «Києво-Могилянська академія» реалізовано **проект з підвищення психосоціальної відповіді дітей та сімей у східних та центральних областях України**. В ході реалізації Проекту **понад 11000 дітей та їхніх батьків** отримали психосоціальну підтримку у формі індивідуального та групового консультування. Підвищено обізнаність більше ніж **4 000 педагогічних працівників і психологів** щодо психологічної травми та роботи з нею. У процесі оцінки ефективності проекту визначено, що рівень посттравматичного стресу серед дітей вдалося знизити майже удвічі. Кількість дітей з високим рівнем посттравматичного стресу було зменшено більше, ніж утричі: з 37% до 11% протягом півроку. Із січня 2015 року розпочато проведення щомісячних одноденних нарад з метою надання методичної допомоги для практичних психологів Дніпропетровської, Запорізької, Харківської областей з питань надання допомоги дітям, а також розповсюдження інформаційних матеріалів серед педагогічних працівників та батьків.

Співпраця з міжнародними і громадськими організаціями

Європейський Союз та Дитячий фонд ООН (UNICEF) в Україні з листопада 2015 року розпочали новий проект «**Діти миру**», метою якого є надання психосоціальної допомоги дітям на сході України. Проект реалізується у Донецькій, Луганській, Харківській, Дніпропетровській та Запорізькій областях. За ініціативи Центру між Представництвом Дитячого фонду ООН (UNICEF) в Україні, Національним університетом «Києво-Могилянська академія» і Національною академією педагогічних наук України підписано **Меморандум про взаєморозуміння** від 21.03.2016 р. щодо впровадження проекту «**Комплексна психосоціальна допомога дітям, підліткам і родинам, які постраждали внаслідок конфлікту в Україні**». На сьогодні у Проекті вже пройшли навчання **3842 педагогів** та **465 практичних психологів**. Близько **200 000 дітей** та **їх батьків** взяли участь у програмі психосоціальної підтримки. Відкрито та повноцінно функціонує центр психосоціальної реабілітації у м. Слов'янськ.

Успішно розвивається співпраця з Представництвом Міжнародного Медичного Корпусу в рамках проекту «**Налагодження психосоціальної підтримки та забезпечення психічного здоров'я в Україні**». Психологи беруть участь у роботі Міжвідомчої Робочої Групи щодо адаптування та впровадження Керівних принципів Міжвідомчого Постійного Комітету Генеральної Асамблеї ООН з координування гуманітарних питань для створення в Україні Міжвідомчої Координаційної Групи з питань психічного здоров'я та соціально-психологічної підтримки в надзвичайних ситуаціях.

Співпраця з міжнародними і громадськими організаціями

З листопада 2015 року Центр здійснює співпрацю з Данською радою у справах біженців в Україні (DRC). Зокрема, 24 листопада 2015 року було проведено перший круглий стіл з питань впровадження програм психосоціальної підтримки дітей і батьків в умовах збройного конфлікту на Сході України. Підготовлено рекомендації щодо координації діяльності державних установ, міжнародних організацій та НПО в реалізації програм психосоціальної допомоги населенню, що постраждало в наслідок конфлікту. Центр виступив ініціатором підписання Меморандуму про наміри дій у сфері координації діяльності щодо впровадження програм психосоціальної підтримки населення. За поданням DRC Центр було включено до складу учасників кластеру МН PSS (психічного здоров'я і психосоціальної підтримки) при United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. На запит DRC було проведено навчальний тренінг з питань надання первинної психологічної допомоги населенню у випадках надзвичайних подій. Спільними зусиллями розроблено програму психосоціальної підтримки дітей 9-12 років «Знаю. Можу. Роблю». Програма отримала гриф МОН України.

Співпраця з міжнародними і громадськими організаціями

ГО «Інститут миру і порозуміння» спільно з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) та Центром реалізують проект «Вирішення конфліктів та впровадження відновних практик серед дітей та молоді, уражених конфліктом» в навчальних закладах Донецької області.

Протягом серпня-вересня 2016 року представники маріупольських навчальних закладів, які пройшли спеціальне навчання, провели 21 тренінг щодо застосування відновних практик для педагогічних працівників в м. Маріуполі на базі школи № 68, Маріупольської морської школи, Центру позашкільної освіти, Департаменту у справах молоді та ін. У тренінгах взяли участь **438 педагогічних працівників**. В цілому кількість педагогічних працівників, які пройшли підготовку з впровадження відновних практик в навчальних закладах, складає 519 осіб. У вересні 2016 року відбулись презентації відновного підходу та ненасильницького спілкування для учнів. Кількість охоплених дітей складає **3089 осіб**. Протягом серпня 2016 року відбулось навчання 108 дітей і 12 координаторів з 12 шкіл: учасники отримали підготовку щодо організації шкільних служб порозуміння.

Український науково-методичний центр практичної психології і соціальної роботи

пров. Віто-Литовський, б.98-А
м. Київ, 03045

+38 (044) 252-70-11

www.psyua.com.ua
ucap@ukr.net

упорядники:
Панок В.Г., Мельник А.А.

Верстка та дизайн макета
Мельник А.А.

